

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2023, 6(5): 678-690.

DOI: [10.26677/TR1010.2023.1226](https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1226)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Milletvekillerinin Yasama Bağışıklıkları

Orhan DAĞ, Milli Eğitim Bakanlığı, Şehit Büyükelçi Galip Balkar Ortaokulu, İstanbul, e-posta:

orhandag75otmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8088-0931>

Öz

Yasama bağışıklığı, anayasa hukukunun en eski kurumlarından biridir. Milletvekillerine yasama dokunulmazlığı ve yasama sorumsuzluğu olacak şekilde iki tür bağışıklık tanınmaktadır. Bu bağışıklıklar hem milletvekillerinin hem de temsil ettikleri bireylerin temel haklarını koruyan anayasal güvencelerdir. Yasama bağışıklığı, serbest seçim hakkının ve ifade özgürlüğünün kurumsal bir güvencesidir. Yasama bağışıklıkları, etkili işleyen bir parlamentonun temel güvenceleri olmakla birlikte, milletvekillerinin ya da üçüncü kişilerin temel haklarıyla da çatışabilir. Yasama dokunulmazlığı ve sorumsuzluğu, milletvekillerinin davalara sevk edilmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Bu durum, milletvekillerinin eylemlerinden zarar gören üçüncü kişilerin adalet aramasını engelleyebilir. Benzer şekilde yasama bağışıklığı, milletvekillerinin adalet önünde isimlerini temize çıkarmalarını da engelleyebilir. Bu çalışmada yasama bağışıklıklarının amacı ve hukuki niteliği değerlendirilerek farklı ülke uygulamaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yasama Bağışıklığı, Yasama Sorumsuzluğu, Yasama Dokunulmazlığı.

Makale Gönderme Tarihi: 13.02.2023

Makale Kabul Tarihi: 11.05.2023

Önerilen Atıf:

Dağ, O. (2023). Milletvekillerinin Yasama Bağışıklıkları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(5): 678-690.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2023, 6(5): 678-690. DOI:10.26677/TR1010.2023.1226

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Legislative Immunity of Deputies

Orhan DAĞ, Ministry of National Education, Martyr Ambassador Galip Balkar Secondary School, İstanbul, e-mail: orhandag75otmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8088-0931>

Abstract

Parliamentary immunity is one of the oldest institutions of constitutional law. There are two types of immunity granted to members of parliament: parliamentary immunity and parliamentary irresponsibility. These immunities are constitutional guarantees that protect both the basic rights of members of parliament and the individuals they represent. Parliamentary immunity is an institutional guarantee of the right to free elections and freedom of expression. While parliamentary immunity is a fundamental guarantee of an effective functioning parliament, it can also conflict with the basic rights of members of parliament or third parties. Parliamentary immunity and irresponsibility can be a barrier to prosecuting members of parliament. This can prevent third parties who have suffered harm from the actions of members of parliament from seeking justice. Similarly, parliamentary immunity can also prevent members of parliament from clearing their names in front of justice. This study evaluates the purpose and legal nature of parliamentary immunities and examines different country practices.

Keywords: Parliamentary Irresponsibility, Parliamentary Immunity, Parliamentary Indemnity.

Received: 13.02.2023

Accepted: 11.05.2023

Suggested Citation:

Dağ, O. (2023). Legislative Immunity of Deputies, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(5): 678-690.

GİRİŞ

Siyasi rejim ve seçim tarzı ne olursa olsun, siyasi yapılanmada yasama meclisi bulunan her ülkede yasama bağımsızlıkları ile karşılaşılır. Yasama bağımsızlıkları, en eski anayasa müesseselerinden biridir. Kaynağı eski Roma'da da görülmekle beraber, bugünkü anlamı ile bir anayasa müessesesi olarak parlamento ile birlikte İngiltere'de doğmuş ve gelişmiştir.

Yasama bağımsızlıkları, yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı olarak iki farklı şekilde ortaya çıkar. Yasama sorumsuzluğu mecliste özgür tartışma ortamının yaratılması, yasama dokunulmazlığı ise meclisin diğer erklerden bağımsızlığının sağlanması için öngörülmüş güvencelerdir. Yasama bağımsızlıkları, anayasa hukukunun teknik ve özel bir konusu gibi gözükse de son yıllarda ulusal kamuoyunda tekrar tekrar gündeme gelmesi ile incelenmeye değer bir alan olduğunu tekrar kanıtlamıştır. Ancak belirtmek gerekir ki yasama bağımsızlıkları kamuoyunda çok da iyi anlaşılmayan bir kurumdur. Genellikle milletvekillerini ayrıcalıklı kılmak ya da onlara cezasızlık sağlamak için haksız bir düzenleme olduğu düşünülür. Nitekim farklı ülkelerde amacı dışında uygulanması ve çatıştığı temel haklarla dengelenmeyen yasama bağımsızlığı düzenlemeleri, milletvekillerinin fiili olarak ayrıcalıklı bir hale gelmesine de neden olabilmektedir.

YASAMA BAĞIMSIZLIĞI

Bugünün kurumsal devleti, yasama, yürütme ve yargı erklerinin farklı ellerde bulunmasına dayanır. Yasama erki, devleti ve bireyleri bağlayan kurallar koyarken, yürütme erki bu kuralların uygulayıcısı, yargı ise bu kuralların denetleyicisidir. Yasama yetkisi meclislere aittir. Meclis, halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. Halk adına hareket eden temsilciler, meclis faaliyetleri sırasında halkın görüş ve taleplerini dile getirmekte ve çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ancak dayandırıldıkları bu çıkarlar, diğer grupların ve hatta yürütmenin çıkarlarıyla çatışabilir. Demokratik toplumlarda çatışan çıkarlar, karşılıklı tartışma ve uzlaşma yoluyla çözümlenmelidir. Ancak gerçekte çeşitli gruplar ve yürütme, yargı mensubu üzerinde yargı aracılığıyla ya da bizzat zorlama ve baskıya başvurabilmektedir. Böyle bir ihtimal, milletvekillerinin bağımsız karar almalarını ve kamu yararını koruma görevlerini yerine getirmelerini engelleyebilir. Bu durum aynı zamanda yasama erkinin görevlerini yerine getirmesini engellemekte, kurumsal devlet yapısının bozulmasına neden olmaktadır. Yasama bağımsızlıkları, bu sonuçları önlemek için tasarlanmış bir anayasal güvenceler sistemidir.

Yasama sorumsuzluğu, milletvekilliği görevinin ifası kapsamında verilen oy, görüş ve beyanlar nedeniyle her türlü yargısal işlemde muafiyet anlamına gelmektedir. Yasama dokunulmazlığı ise, kanunları ihlal etmekle suçlanan parlamenterler için, tipik olarak, ait oldukları kurumun (millet meclisi, senato vb.) rızası olmaksızın tutuklama, gözaltı gibi koruma tedbirlerine ve kovuşturmayla karşı getirilen özel yasal korumadır (Hardt, 2015).

Yasama sorumsuzluğu müessesesi, içerikleri farklı olsa da dünyadaki hemen hemen tüm demokratik ülkelerin anayasalarında bulunmaktadır. Sorumsuzluk kurumu, parlamento yetkisiyle yakından bağlantılıdır ve milletvekillerini görevlerini yerine getirmek için yapmakla yükümlü oldukları eylemlerden dolayı koruma altına alır. Bu eylemler, siyasi konuları tartışmayı ve bu konuların çözümüne ilişkin kararlar almayı içerir. Yasama sorumsuzluğunun mutlak olduğu ve iftirayı hariç tutan sınırlı durumlar dışında ortadan kaldırılamayacağı genel olarak kabul edilmektedir. Yasama sorumsuzluğunun sağladığı koruma, milletvekili görevini tamamladıktan sonra da devam eder (Hamilton vd., 2014).

Yasama dokunulmazlığı ise sorumsuzluktan daha dar kapsamlı bir kurumdur. Dokunulmazlığın sağladığı koruma, yalnızca parlamento döneminde geçerlidir ve genellikle parlamentonun

kendisi tarafından kaldırılabilir. Hangi suç ve fiilleri kapsadığına ve milletvekillerini hangi hukuki veya cezai işlemlerden koruduğuna dair ortak bir model yoktur ve ülke uygulamaları bu konuda büyük farklılıklar göstermektedir.

Yasama dokunulmazlığının, milletvekillerini toplumun geri kalanından ayrı tutma ve cezasızlık sağlama konusunda kazanılmış bir hak olduğu yaygın bir yanılgıdır. Dokunulmazlığın kaldırılması veya bu kurumun tamamen terk edilmesi tekrar tekrar gündemdedir (Hamilton vd., 2014).

Yasama Sorumsuzluğu

Yasama sorumsuzluğu*, milletvekillerinin yasama görevlerini yerine getirirken söyledikleri sözlerden, ifade ettikleri düşüncelerden ve kullandıkları oylardan dolayı herhangi bir adli ve cezai kovuşturmayla tabi tutulmayacaklarının teminatıdır. Bu sayede milletvekillerinin yasama faaliyetlerini özgürce ve çekinmeden yürütmeleri mümkündür. Ayrıca bu yönüyle yasama sorumsuzluğu kurumunun da milli iradenin gerçek anlamda tezahürüne katkı sağladığı açıktır. Yasama sorumsuzluğu ile devletin yürütme erki daha iyi denetlenecek ve milletvekillerinin asli görevi olan kanun yapma özgürce gerçekleşecektir (Teziç, 2021).

Yasama sorumsuzluğu milletvekillerine mutlak koruma sağlar. Bu anlamda hem cezai hem de hukuki işlemlere karşı tam koruma sağlar. Diğer bir deyişle, yasama sorumsuzluğu kapsamındaki fiili nedeniyle kişinin milletvekili sıfatı sona ermiş olsa bile bu korumadan yararlanılır. Parlamento veya başka bir organ tarafından kaldırılamaz. Kamu yararına getirildiği için kamu düzeni ile ilgilidir ve terk edilemez (Gözler, 2011).

Yasama sorumsuzluğu, temel işlevini Meclis dışındaki herhangi bir otoriteye karşı sorumsuzluk olarak yerine getirir. Sorumsuzluk, fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmazken, hukuki ve cezai müeyyidelerin önüne geçer. Genel kanı bu olsa da yasama sorumsuzluğunun vekilin hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırmadığı doktrindeki bazı yazarlar tarafından savunulmaktadır. Bu bakımdan yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin Meclisin çalışma düzenini bozan tutum ve davranışları sonucunda doğabilecek disiplin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Örneğin bir Milletvekili Meclis'te hakaret ve sövme fiilini işlerse milletvekili hakkında cezai ve hukuki işlem yapılamaz. Ancak, İçtüzük uyarınca milletvekilliğinden geçici olarak ihraç edilme gibi bir disiplin cezası verilebilir (İba, 2018).

Milletvekilinin Meclis çalışmaları kapsamındaki sözleri ve ileri sürdüğü düşünceler yasama sorumsuzluğu kapsamında olup bu kişiler hakkında herhangi bir hukuki yaptırım uygulanmamaktadır. Bu anlamda, kişilik haklarının ihlalinin önlenmesi için milletvekili aleyhine maddi veya manevi tazminat davası açılmaz. Açılrsa bile mahkeme tarafından reddedilir (Gözler, 2011).

Anayasa'da geçen "parlamento çalışması" ifadesi, maddenin amacına uygun olarak geniş yorumlanmalıdır. Bu ifade ile Anayasa, milletvekilliği görevi nedeniyle yapılan söz ve eylemleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Yani Meclis çalışmalarının tabiriyle; Meclis salonu, diğer toplantı salonları, toplantı koridorları, yemekhaneler, komisyon çalışma odaları ve hatta tuvaletler bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ayrıca, meclis araştırması yapmakla görevli komisyon üyelerinin meclis dışındaki meclis faaliyetlerine de yer verilmelidir. Yine TBMM'yi uluslararası

*Anayasa 83/1: "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclis tarafından başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar."

kuruluşlarda veya yurt dışında temsil eden milletvekillerinin görevleriyle ilgili faaliyetler yasama sorumsuzluğu kapsamındadır (Gözler, 2011).

Ancak Yargıtay bu konuda farklı kararlar almaktadır. Yargıtay Ceza Daireleri, Meclis kürsüsünden milletvekilinin ifadesiyle, suç unsuru olsa bile yasama sorumsuzluğu nedeniyle yaptırım uygulanmayacağını çoğunlukla kabul etmektedir. Ancak Yargıtay 4. Hukuk Dairesi kararlarında, yasama işleriyle ilgisi olmayan sözlerden dolayı milletvekili hakkında manevi tazminat istenebileceğine hükmedildi. Yargıtay müteakip kararlarında, milletvekillerine yönelik aşağılayıcı fiillerin “yasama faaliyeti veya parlamentonun çalışmalarıyla ilgili olmadığını” kabul etmektedir. Ancak Yargıtay’ın sonraki kararlarının yasama sorumsuzluğu amacı ile bağdaşmadığı açıktır. Ancak milletvekillerinin tazminat tehdidi ile kendilerini gerçek anlamda ifade etmekte zorlanacaklar ve sürekli özdenetim altında olacaklardır (Dursun, 2013).

Yasama Dokunulmazlığı

Yasama dokunulmazlığı*, milletvekillerinin meclisin onayı olmadan suç işledikleri iddiasıyla yargılanamayacakları anlamına gelir. Milletvekili, meclisin izni olmadan gözaltına alınamaz, tutuklanamaz, sorgulanamaz ve yargılanamaz. Milletvekillerine böyle bir muafiyet sağlanması, ceza kanunları önünde kişilerin eşitliği ilkesine bir istisna oluşturmaktadır. Milletvekili dahi kamu yararı gözetilerek kabul edilen milletvekili dokunulmazlığından vazgeçemez (İba, 2018).

Hem yasama sorumsuzluğu hem de yasama dokunulmazlığı suçu ortadan kaldırmaz. Bu durumun pratik sonucu, suçun iştirak ile işlenmesi nedeniyle milletvekili hakkında kovuşturma açılmasına rağmen, yardımcıların yargılanabilmesidir (Teziç, 2021).

Yasama sorumsuzluğu, milletvekilini meclis göreviyle ilgili eylemlerinden korumayı amaçlarken, yasama dokunulmazlığı, onun meclis görevi dışındaki eylemleri nedeniyle meclis çalışmalarına katılmasını engellememeyi amaçlar. Bu bakımdan sorumsuzluk kalıcı olmakla birlikte, dokunulmazlık milletvekilliği süresince geçici koruma sağlamaktadır (Aktaş, 2009).

Milletvekili dokunulmazlığı milletvekillerini, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları* dış müdahaleye karşı korurken; Yasama sorumsuzluğu, parlamentodaki oylar, sözler ve görüşler için hukuki ve cezai sorumluluğa karşı bir kalkan sağlar. Bu bakımdan dokunulmazlık baskılayıcı, sorumsuzluk ise önleyicidir. Yasama sorumsuzluğu ifade özgürlüğünü korurken; milletvekili dokunulmazlığı, parlamento çalışmalarına katılımın bir garantisidir. Anayasa

*Anayasa md.83/2 uyarınca yasama dokunulmazlığı, seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekilinin Meclis kararı olmadıkça tutulamama, sorguya çekilememe, tutuklanamama ve yargılanamama durumunu ifade eder.

*Anayasa md.106/10: “Cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanırlar.”

Anayasa md.106/5, 6, 7, 8, 9: “Cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Bu kişilerin görevde bulundukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri uygulanır. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer.”

Mahkemesi kararında da belirtildiği üzere “Anayasal bir kurum olan yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin herhangi bir engelle karşılaşmadan yasama faaliyetlerine serbestçe katılmalarını sağlamayı amaçlayan bir koruma mekanizmasıdır. Bu nedenle temsili demokrasinin işleyişi açısından milletvekili dokunulmazlığı önemli bir işleve sahiptir.” Hemen hemen her ülkede, milletvekillerine yasama görevlerini gerektiği gibi yerine getirebilmeleri için başkaları adına öngörülemez dokunulmazlıklar verilmiştir. Yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin halkın temsilcisi olmaları nedeniyle halkın iradesini tam olarak ifade etmelerini sağlayan bir araç olarak değerlendirilmelidir. Anayasa Mahkemesi ayrıca, milletvekili dokunulmazlığının amacının “yasama organını görevlerini tam olarak yapmalarına engel olacak gereksiz suçlamalardan korumak” olduğunu belirtmiştir (Özbek, Bacaksız ve Doğan, 2022).

Bugün dokunulmazlık, muhalefetteki milletvekillerini korumak için temel bir işlev görüyor. Özellikle muhalefet milletvekillerinin hükümetin saldırıları veya müdahaleleri tehlikesine karşı milletvekillerinin sübjektif haklarını korumak yerine yasama işlevinin bağımsız olarak yerine getirilmesini güvence altına alan nesnel bir anayasal statüdür. Yasama dokunulmazlığı kurumu, yasama organında muhalefeti temsil eden milletvekillerinin Anayasa hukuku açısından demokratik devlet ilkesine uygun olarak serbestçe muhalefet etme hakkını korumakta ve parlamentodaki görevlerini fiilen yerine getirmelerine hizmet etmektedir. İktidara destek veren milletvekillerinin, kimi zaman bazı bahanelerle, etkili milletvekillerinden kurtulmak istemelerinin önüne geçmeyi amaçlıyor. İktidarı destekleyen partinin seçmeni etkilemek için seçim öncesi dokunulmazlığını muhalefet milletvekilleri üzerinde bir koz olarak kullanması da mümkündür (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2016).

Milletvekili dokunulmazlığının, milletvekillerinin görevlerinin önemini, niteliğini, ciddiyetini ve prestijini vurgulamaya katkı sağladığı söylenebilir. Yine milletvekillerinin halkı temsil etme görevlerini yerine getirirken ihtiyaç duydukları huzuru sağlama işlevine de sahiptir (Feyzioğlu, 1992).

AVRUPA PARLAMENTOSUNDA YASAMA BAĞIŞIKLIĞI

Avrupa Parlamentosu üyeleri, Parlamentonun doğrudan seçilmediği, ancak Üye Devletlerin ulusal parlamentolarının delegelerinden oluşan bir sisteme sahiptir. Bu sistem kapsamında delegelerin yasama bağımsızlığı ile ilgili çeşitli hakları bulunmaktadır ve bu haklar Avrupa Birliği Antlaşması'nın 7 no'lu Protokolünün 8 ve 9. maddelerinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddeler aşağıdaki gibidir:

Madde 8

Avrupa Parlamentosu üyeleri, görevlerini yerine getirirken ifade ettikleri görüşler veya kullandıkları oylarla ilgili olarak herhangi bir soruşturmaya, tutuklamaya veya yasal kovuşturmaya tabi tutulamaz.

Madde 9

Avrupa Parlamentosu oturumları sırasında, Üyeler şunlardan yararlanır:

- (a) kendi Devletinin topraklarında, parlamento üyelerine tanınan dokunulmazlıklar;
- (b) diğer herhangi bir Üye Devletin topraklarında, herhangi bir tutuklama tedbirinden ve yasal kovuşturmadan muafiyet.

Dokunulmazlık, aynı şekilde, Avrupa Parlamentosu'nun toplantı yerine gidip gelirken Üyeler için de geçerli olacaktır.

Dokunulmazlık, bir Üyenin suç işlerken tespit edilmesi halinde talep edilemez ve Avrupa Parlamentosunun, Üyelerinden birinin dokunulmazlığından feragat etme hakkını kullanmasına engel değildir.

Protokolün 8. Maddesi, bir üyenin görevlerinin yerine getirilmesinde mutlak sorumsuzluk sağlar. Dolayısıyla bu hüküm, tüm Üye Devletlerde mevcut olduğu şekliyle sorumsuzlukla benzer veya aynıdır.

Bağıışıklığın tam kapsamı, ilk olarak, ilgili üyenin uyruğuna ve ikinci olarak, iddia edilen suç eyleminin veya yasal işlemlerin ilgili olduğu gerçeğin meydana geldiği ülkeye bağlıdır. Madde 9, Avrupa devletlerinin tüm dokunulmazlık hükümlerinde bulunabilen suçüstü istisnasını sağlar. Ayrıca, Avrupa Parlamentosu 9.madde uyarınca talep üzerine dokunulmazlıktan feragat etme hakkına sahiptir (Hardt, 2015).

YASAMA BAĞIŞIKLIĞININ FARKLI ÜLKELERDE UYGULANIŞI

ABD

Kongre üyeleri ve Temsilciler Meclisi, ifade ettikleri fikirlerden ve kullandıkları oylardan sorumlu tutulamaz. Amerika Birleşik Devletleri Anayasasına göre, Senatörler ve temsilciler, vatana ihanet, suç ve kamu düzenini bozma dışında, Meclislerinin toplantılarına katılırken veya giderken tutuklanamaz. Bu ayrıcalık oldukça dar yorumlanır. Bunun nedeni, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın yazıldığı dönemde, bu imtiyazın sadece hukuk davaları nedeniyle tutuklanmamayı kapsadığı görülüyor. Günümüzde insanlar adli davalardan dolayı tutuklanmadığı için bu dokunulmazlığın bir anlamı kalmamıştır (Tribe, 2000).

Kongre üyeleri, işledikleri suçlardan dolayı herhangi bir ceza davasında tutuklanabilir. Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, Williamson - Amerika Birleşik Devletleri davasında (207 U.S. 425, 1908), yalan yere yemin etmekten hüküm giymiş bir Temsilciler Meclisi üyesinin tutuklanmama ayrıcalığından yararlanamayacağına karar verdi. Sonuç olarak, ABD'de suç alanında Kongre üyelerine tanınan bir dokunulmazlık bulunmadığı söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise kongre üyeleri mahkemeye tanık olarak çağrılabilir (Nowak, Rotunda and Young, 1978).

FRANSA

Yasama Sorumsuzluğu Milletvekillerine Aittir. Kullanılan oylar ve ifade edilen görüşler için, doğrudan parlamento işlevi ve parlamento çalışmasıyla ilgili olmak kaydıyla, yalnızca Meclis Başkanı veya Meclis tarafından verilen disiplin cezaları (örneğin kınama) sorumluluğu vardır. Yukarıdaki hallerde ilgililer hakkında cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma yapılamaz. Görev süresinin bitiminden sonra da devam eder. Yasama sorumsuzluğu mutlak, ortadan kaldırılamaz.

Yasama dokunulmazlığı Parlamento Üyeleri için geçerlidir. Suçüstü (in flagrantedelicto) veya vergi meseleleri, hukuk meseleleri gibi küçük hukuki ihtilaflarda veya kesin hükmün verileceği hallerde milletvekillerinin cezai veya idari muhakeme dokunulmazlığı vardır. Dokunulmazlık, hazırlık soruşturmalarını ve soruşturmaları kapsamaz. Dokunulmazlık görev süresi ile sınırlıdır ve kaldırılabilir. Adalet Bakanlığı tarafından dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin teklif Meclis'e sevk edilir. Adalet Bakanlığı tarafından yapılan incelemeden sonra Meclis, bunun kaldırılmasına karar verir (Toornstra, 2001).

İNGİLTERE

Yasama Sorumsuzluğu, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası üyeleri ile resmi görevlerde bulunan kişiler (ör. kamu görevlileri) için geçerlidir. Meclis sınırları içinde ve meclis komisyonlarının toplantılarında ifade edilen oy ve görüşler için Başkan veya Meclis tarafından verilen disiplin cezalarından (kınama gibi) yalnızca meclisin görev ve çalışmaları ile doğrudan ilgili olmak kaydıyla sorumluluk vardır. Toplantı. Yukarıdaki hallerde ilgililer hakkında cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma yapılamaz. Sorumsuzluk süresiz olup, süresinin bitiminden sonra da devam eder. 1996 tarihli Hakaret Yasası hükümlerinin ihlal edildiği sınırlı durumlarda kaldırılabilir. Sorumsuzluk ancak ilgililerin açacağı dava ile mahkemelerce kaldırılabilir.

Yasama dokunulmazlığı, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası üyeleri için geçerlidir. Yasal dokunulmazlık vardır. Ancak hukuk davalarında tutukluluk veya tutukluluk artık söz konusu olmadığı için uygulamada dokunulmazlık uygulanmamaktadır. TBMM'nin toplantı döneminde ve bu sürenin kırk gün öncesi ve sonrasında dokunulmazlık vardır. Bağışıklık kaldırılmaz. İngiltere'de bir milletvekilinin mahkemeye saygısızlıktan tutuklanabileceği kabul edilmektedir. Avam Kamarası üyeleri mahkemelere tanık olarak çağrılabilir. Ancak, Başkan, üyenin Avam Kamarası toplantısına katılması gerektiğini beyan ederse, bir Avam Kamarası üyesi de tanık olarak çağrılmaz. Birleşik Krallık'ta yasama dokunulmazlığı kaldırılmaz.

ALMANYA

Yasama Sorumsuzluğu Yalnızca Federal Parlamento üyeleri için geçerlidir (Federal Konsey üyeleri için geçerli değildir). Meclis sınırları içinde ve meclis komisyonlarının toplantılarında ifade edilen oy ve görüşler için Başkan veya Meclis tarafından verilen disiplin cezalarından (kınama gibi) yalnızca meclisin görev ve çalışmaları ile doğrudan ilgili olmak kaydıyla sorumluluk vardır. Toplantı. Bu şartlar altında ilgililer hakkında cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma yapılamaz. Sorumsuzluk sınırsızdır ama ortadan kaldırılabilir. Meclise anayasaya aykırı hakaret ve aşağılama durumlarında, Savcı veya Meclisin Dokunulmazlıklar ve İçtüzük Komisyonu Meclisi bu konuda oylamaya davet edebilir.

Yasama Dokunulmazlığı yalnızca Federal Parlamento üyeleri için geçerlidir (Federal Konsey üyeleri için geçerli değildir). Suçüstü hali, hukuki meseleler, sözleşmenin ihlali veya hukuki mahkûmiyet hazırlığı halleri dışında, hazırlık soruşturmaları ve soruşturmaları da dahil olmak üzere cezai veya disiplin kovuşturmalarına karşı dokunulmazlık vardır. Görev süresi ile sınırlıdır. Bağışıklık kaldırılabilir. Meclise anayasaya aykırı hakaret ve aşağılama durumlarında, Savcı veya Meclisin Dokunulmazlıklar ve İçtüzük Komisyonu Meclisi bu konuda oylamaya davet edebilir (Toornstra, 2001).

İTALYA

Yasama Sorumsuzluğu Milletvekillerine Aittir. Kullanılan oylar ve ifade edilen görüşler için, doğrudan parlamento işlevi ve parlamento çalışmasıyla ilgili olmak kaydıyla, yalnızca Meclis Başkanı veya Meclis tarafından verilen disiplin cezaları (örneğin kınama) sorumluluğu vardır. Yukarıdaki hallerde ilgililer hakkında cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma yapılamaz. Sorumsuzluk yasama görevinden sonra da devam ettiği için sınırsızdır. Yasama sorumsuzluğu kaldırılmaz.

Yasama dokunulmazlığı Parlamento Üyeleri için geçerlidir. Milletvekilinin, tutuklanması zorunlu olan suçüstü hali hariç, tutuklama, gözaltına alma, tutuklama, kovuşturma ve haberleşme yasağından dokunulmazlığı vardır. Görev süresi boyunca devam eder. Bağışıklık

kaldırılabilir. Savcı, ilgili merciye verilmek üzere teklifi Meclis Başkanına sunar. Teklif belli bir süre içinde Mecliste gizli oya sunulur (Toornstra, 2001).

İtalyan yasalarına göre milletvekillerinin üzeri aranamaz, konuşmaları ve yazışmaları dinlenemez, tespit edilemez, postalarına ve diğer postalarına ait oldukları Meclisin izni olmadan el konulamaz. Milletvekilleri mensubu oldukları Meclisin izni olmaksızın tutuklanamaz, yakalanamaz, tutuklanamaz veya başka bir şekilde hürriyetlerinden yoksun bırakılamaz. Türk hukukunun aksine, milletvekillerinin ceza yargılamasında yargılanması dokunulmazlık kapsamında değerlendirilmemiştir. Öte yandan, Türk hukukuna göre dokunulmazlık kapsamına girmeyen ikamet arama, posta veya yazışmaya el konulması, konuşma ve haberleşmenin kontrolü, İtalyan hukukuna göre dokunulmazlığın kaldırılmasına tabidir. İtalyan yasalarına göre, bizimkinden farklı olarak, yasama dokunulmazlığı infazın önünde bir engel değildir. İtalyan yasalarına göre, tutuklanması zorunlu olan bir suç işlerken yakalanan bir milletvekili dokunulmazlıktan yararlanamıyor. Türk hukukunda ağır cezaları olan kötü şöhretli suçlar için dokunulmazlık yoktur. İtalyan hukukuna özgü ancak Türk Hukukunda yer alan bir diğer istisna ise, soruşturmasına seçimden önce başlanan Anayasa'nın 14. maddesindeki şartlara giren suçlardır.

FİNLANDİYA

Yasama Sorumsuzluğu, Parlamento Üyeleri için görev süreleri boyunca geçerlidir. Meclis işlevi ve Meclis çalışmalarıyla doğrudan ilgili olmak kaydıyla, yalnızca Meclis Başkanı'nın veya Meclis'in Meclis'te ifade ettiği oy, eylem ve görüşler için verdiği disiplin cezalarından (örneğin kınama) sorumludur. Yukarıdaki hallerde ilgililer hakkında cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma yapılamaz. Sorumsuzluk ilgili kişinin (örneğin polis memuru, savcı veya vatandaşın) teklifi üzerine Meclis'te 5/6 oyla kaldırılabilir.

Yasama Dokunulmazlığı, Parlamento Üyeleri için parlamento oturumu boyunca geçerlidir. En az altı ay hapis cezasını gerektiren suçlardan herhangi birini işlediğine inanmak için yeterli neden olmadıkça, tutuklama ve yargılama başlamadan önce tutuklanmaya karşı dokunulmazlık vardır. İlgili kişinin (örneğin polis memuru, savcı veya vatandaşın) önerisi ile dokunulmazlık, Meclisin oy çokluğu ile kaldırılabilir (Toornstra, 2001).

KANADA

Kanada'da Avam Kamarası üyelerinin ayrıcalıkları, parlamento görevlerini yerine getirmek için ihtiyaç duydukları mutlak dokunulmazlığı sağlamaktadır. Parlamento üyeleri hem bireysel olarak hem de bir bütün şeklinde Meclis olarak, çeşitli haklara sahiptirler. Bireysel olarak mevcut haklar; konuşma özgürlüğü, hukuk davalarında tutuklanmama (medeni konularda), mahkemeye çağrılmadan muafiyet ve müdahale ile tehditten korunma şeklindedir (Campagnolo, 2017).

GÜNEY KORE

Ulusal Meclis üyelerinin cezai olarak yasama dokunulmazlıkları ve kürsü sorumsuzlukları vardır. Yasama dönemi boyunca, suçüstü durumları hariç olmak üzere, tutuklanamazlar ve gözaltına alınamazlar. Ayrıca Mecliste söylediği sözler, belirttiği düşünceleri ve kullandıkları oylar hakkında hiçbir zaman sorumlu olmayacaklardır. Demokratik ülkelerin hemen hepsinde, yasama çalışmalarının tüm etkilerden uzak, sağlıklı bir şekilde işlemesi amacıyla uygulanan yasama dokunulmazlığı ve sorumsuzluğu kuralı bu ülkede de uygulanmaktadır.

Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılabilmesi için Meclis üye tamsayısının en az üçte bir çoğunluğunun talebi gereklidir. Karar yeter sayısı ise üye tamsayısının mutlak çoğunluğudur. Milletvekillerinin kürsü sorumsuzlukları ise mutlaklıdır. Milletvekillerinin, yasama faaliyetleri ile ilgili konularda düşüncelerini rahat bir şekilde belirtebilmeleri için bu kural şarttır. Anayasada milletvekillerinin hukuki olarak sorumsuzluklarıyla ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. Milletvekilleri, normal vatandaşlar gibi hukuki olarak eylem ve işlemlerinden dolayı sorumludurlar (Aydoğdu, 2017).

POLONYA

Milletvekili dokunulmazlığı ve sorumsuzluğu ile ilgili kararlar 30 Temmuz 1992 tarihli Polonya Cumhuriyeti Polonya Parlamentosu Daimi Kararnamelerinde ve 23 Kasım 1990 tarihli Senato Tüzüğünde yer almaktadır. Buna göre milletvekillerinin parlamento yetkileri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerini koruyan maddi dokunulmazlıklar "sorumsuzluk" ayrıcalığı olarak sınıflandırılabilir, ancak birçok demokratik ülkede bilinen benzer dokunulmazlıkların aksine amacı milletvekilinin "ifade özgürlüğünü" korumakla sınırlı olmayıp parlamento yetkisinin kullanılmasıyla ilgili tüm faaliyetlere yöneliktir. Ancak, bu tür faaliyetlerle ilgili olarak, Anayasa belirli durumlarda bir milletvekili aleyhine dava açılmasına izin vermektedir. Diğer üç dokunulmazlık biçimi, ortak amaçları, herhangi bir şekilde özgürlükten yoksun bırakma tehdidi veya ceza davası açma tehdidi olmaksızın, parlamento görevinin serbestçe yerine getirilmesini garanti altına almak olduğundan, ortaklaşa bir "dokunulmazlık" ayrıcalığı olarak algılanabilir. Dokunulmazlık ayrıcalıkları, cezai kovuşturmalara karşı korumayı, geniş çapta yorumlanan gözaltı ve tutuklamaya karşı korumayı kapsamaktadır (Chybalski, 2015).

BREZİLYA

1988 Federal Anayasası'nın 53/2 maddesine göre, Milletvekilleri ve Senatörlerin her türlü görüş, söz ve oylarıyla hukuki ve cezai dokunulmazlıkları vardır. Diplomanın verilişinden bu yana Ulusal Kongre üyeleri, telafisi mümkün olmayan bir suç işlemleri dışında tutuklu olamazlar. Söz konusu bir suç işlendiğinde tutanak tutulmaktadır. Tutanaklar 24 saat içinde ilgili Meclise gönderilir ve üyelerinin çoğunluğunun oyu ile tutuklamaya karar verilir (Castelo Branco ve Gouvêa, 2021).

BOSNA HERSEK

Bosna-Hersek Federasyonu Anayasası'nın 1330. Maddesi, Federasyon yasama organlarının üye ve delegelerinin, Federasyon yasama organlarındaki görevleri çerçevesinde gerçekleştirdikleri eylemlerden dolayı cezai veya hukuki sorumluluğa tabi olmadıklarını belirtmektedir. Ayrıca temsilcinin görevi çerçevesinde yaptığı tüm işlemlerden sorumlu olmayacağı ifadesi, milletvekillerinin ifade özgürlüğünün korumasından yararlandıklarını, yani oy verme, genel kurulda konuşma gibi konularda sorumlu tutulamayacaklarını ifade etmektedir. Ancak Milletvekillerinin görev dışında işledikleri fiillerden dolayı tutuklanma ve kovuşturma yasağı yasama dokunulmazlığı kanununda düzenlenmemiştir (Balić, 2013).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Milletvekillerine, görevlerini hiçbir baskı ve etki olmaksızın özgürce yapabilmeleri için yasama bağımsızlığı hakkı tanınmıştır. Yasama bağımsızlıkları, yasama dokunulmazlığı ve yasama sorumsuzluğu olmak üzere iki türdür.

Mutlak koruma sağlayan yasama sorumsuzluğu, milletvekilinin meclis çalışması sırasında söylediği sözden, ifade ettiği düşünceden ve kullandığı oydan bağımsız olarak iradesini özgürce ifade etmesini sağlar. Öte yandan, TBMM izin vermedikçe tutuklanmama, sorgulanmama ve kovuşturma yapılmama gibi güvenceler sağlayan yasama organının dokunulmazlığı ile milletvekilinin meclis çalışmalarına katılması engellenemez.

Yasama dokunulmazlığı sınırsız bir hak olmayıp, kanuni şartların oluşması halinde kaldırılması Anayasa ile mümkündür. Nitekim kanuni şartların oluşması halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile her zaman milletvekili dokunulmazlığı kaldırılabilir.

Yasama organının görelî dokunulmazlığı nedeniyle, onu Anayasa'da yasaklanan amaçlar doğrultusunda hareket etmekten korumaz. Ancak bu durumda soruşturmanın seçimden önce başlamış olması gerekir. Ağır bir suçun suçüstü hali için başka bir durum öngörülmektedir. Bu iki istisna dışında, Meclis kararı olmadıkça milletvekili görev süresi boyunca tutuklanamaz, sorguya çekilemez ve yargılanamaz.

Yasama dokunulmazlığı, amacına uygun olarak kullanılmalıdır. Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran partinin milletvekillerine yönelik adli suçlara ilişkin dosyalar genellikle beklemede tutulurken veya yargılama reddedilirken, muhalefet milletvekilleri ile ilgili dosyalarda genel ilkenin tersine döndüğü görülmektedir. Dolayısıyla milletvekillerine dokunulmazlık suç işleme (özellikle yolsuzluk vb.) özgürlüğüne dönüşmemelidir.

Bir diğer ilginç durum da yargıda yaşanan sorunların yasama dokunulmazlığı kalkını kullanılarak gönderilmeye çalışıldığı durumdur. Elbette yargının yanlış uygulama ve kararlarını çözüme kavuşturma yetkisi ve hukukun işlemesi için çalışmak gerekiyor. Ancak, haksız yere tutuklandığı düşünülen kişinin cezaevinde kalmaması ve yargılanıp hüküm giymemesi (yüksek ihtimalle) için milletvekili seçilmesini sağlamak için milletvekilliği dokunulmazlığının kötüye kullanılması da dikkate değer bir diğer husustur. Yasama dokunulmazlığı asli işlevi için kullanılmalı, yargıdan kaçış/kaçırılma haline gelmemelidir.

Yasama bağımsızlığının temel amacı, parlamentonun bağımsızlığını sağlamak ve kuvvetler ayrılığını tesis etmektir. Bu amaç doğrultusunda milletvekillerinin görevlerini korkusuzca ve bağımsız olarak yapabilmeleri için getirilen güvencelerdir. Milletvekillerinin görevlerini yerine getirebilmeleri, temsil ilişkisi nedeniyle seçmeni de ilgilendirmektedir. Son olarak yasama bağımsızlığı, muhalefetteki milletvekillerinin susturulmasını veya siyasetten dışlanmasını önleyerek çoğulculuğu sağlar.

Yasama bağımsızlığının hukuki niteliği farklı hukuk disiplinler açısından ele alınmıştır. Yasama bağımsızlığının anayasa hukuku açısından sübjektif bir hak olarak kabul edilemeyeceği ancak bazı sübjektif hakların kurumsal güvencesi olduğu sonucuna varılmıştır. Daha sonra yasama bağımsızlığı anayasanın temel ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesi açısından ele alınmıştır. Milletvekillerinin haklarının diğer vatandaşlara göre daha fazla ihlal tehdidi altında olması nedeniyle onlara farklı bir koruma sağlanmasının kanun önünde eşitlik ilkesiyle bağdaştığı anlaşılmıştır. Yasama sorumsuzluğunun kapsamı ve farklı ülkelerdeki uygulamaları kişi, zaman, yer, konu ve gerekçe türleri açısından ele alınmaktadır. Yasama sorumsuzluğunun bazen milletvekilleri dışındaki meclis işleri için üçüncü kişilere de verildiği görülmüştür. Bu uygulamanın yasama sorumsuzluğu kurumunun mantığına uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Yasama sorumsuzluğunun bir zaman kısıtlaması olmadığı, milletvekillerinin beyanlarının sonsuza kadar sorumsuzluk koruması altında olması gerektiği anlaşılmıştır. Bazı ülkelerde yasama sorumsuzluğunun sadece meclis içindeki ifadeleri alan bakımından koruduğu ve bunun da milletvekiline yeterince geniş bir koruma sağlamadığı gözlemlenmiştir. Son olarak yasama sorumsuzluğunun bazı ülkelerde milletvekilini sadece ceza davalarından, bazı ülkelerde sadece hukuk davalarından, bazı ülkelerde ise her ikisinden de koruduğu anlaşılmıştır. Cezalandırma

veya caydırma amaçlı olup olmadığına bakılmaksızın olayın niteliğine göre koruma sağlanması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Karşılaştırmalı hukukta yasama dokunulmazlığının kapsamı değerlendirilmiştir. Yasama dokunulmazlığının ancak milletvekilleri fiilen görevlerini ifa ederken koruma sağladığı, bazı ülkelerde ise görev tanımının sadece parlamentonun toplantı dönemi olduğu görülmüştür. Milletvekili dokunulmazlığının anlamlı bir koruma sağlaması için milletvekilinin görev süresi boyunca kesintisiz olarak devam etmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Milletvekili dokunulmazlığının göreve başlamadan önceki eylemleri de dâhil olmak üzere milletvekilinin tüm işlemlerini koruduğu anlaşılmıştır. Dokunulmazlığın her zaman kaldırılabileceği düşünülerek, bunun makul bir düzenleme olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca dokunulmazlığın bir imtiyaz haline gelmemesi için ilke olarak kaldırılması, kaldırılmamasının ise istisna olması gerektiği anlaşılmıştır. Ancak dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin prosedürlerin çok açık ve detaylı olduğu, aksi takdirde uygulamada keyfiliğe sebep olabileceği görülmüştür. Siyasi saik taşımayan tüm davalar için dokunulmazlıkların kaldırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, K. (2009). *TBMM Uygulaması Anlatımıyla Yasama Dokunulmazlığı*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Artuk, E. M., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aydoğdu, Y. (2017). Güney Kore’de uygulanan hükümet sistemi üzerine incelemeler, *TAAD*, 31(8), 691-720.
- Campagnolo, Y. (2017). Cabinet Immunity in Canada: The Legal Black Hole, *Mc Gill Law Journal*, 63(2), 315-374.
- Castelo Branco, P. H. V. B. and Gouvêa, C. B. (2021). Blind spots of Brazilian law: Encouraging insurrection, parliamentary immunity and the defense of institutional safeguards. *HAPSc Policy Briefs Series*, 2(1): 31-36.
- Chybalski, P. (2015). *Parliamentary immunity in Poland*, Directorial General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, Brussels.
- Dursun, İ. (2013). Hakaret Suçunun Yasama Sorumsuzluğu Kapsamında Değerlendirilmesi, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 7-98.
- Feyzioğlu, M. (1992). Yasama Dokunulmazlığı, *AÜHFD*, 42, 1-4.
- Hamilton, J., Palma, M.F., Sejersted, F., Sorensen, J.S. and Doublet, Y. (2014). European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Report on the Scope and Lifting of Parliamentary Immunities, 714/2013, CDL-AD (2014)011, Strasbourg.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, İstanbul: Ekin Basım Dağıtım.
- Hardt, S. (2015). Parliamentary immunity in a European context, Directorial General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens’ Rights and Constitutional Affairs, Brussels.
- İba, Ş. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Keskinsoy, Ö. (2008). *Yasama Dokunulmazlığı*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Nowak, J. N., Rotunda, R. D. and Young, J.N. (1978). *Handbook on Constitutional Law*, St. Paul, Minn.: West Publishing Co.

Özbek, V. Ö., Bacaksız, P. ve Doğan, K. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler*, İstanbul: Seçkin Yayınları.

Teziç, E. (2021). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Toornsta, D. (2001). *Rules on Parliamentary Immunity in the European Parliament and the Member States of the European Union*, B – 1047 Brussels, Belgium.

Tribe, L. (2000). *American Constitutional Law*, USA: Foundation Press.